

AAN DE STATEN DER PROVINCIE GELDERLAND.

Toen de koninklijke Akademie van Wetenschappen tot het uitgeven van een nieuw Oorkondenboek van Holland en Zeeland besloot, gaf zij het doel aan, dat zij er mede beoogde.

Het werk zoude bevatten de oorkonden, waarin vermoedelijk de namen der oude graven en landsheeren voorkomen, de namen van plaatsen binnen het later gebied der graven gelegen, oorkonden van die graven uitgegaan, voorrechten aan hen verleend, verdragen door of met hen gesloten of door hen bezegeld, kerkelijke stichtingen. Het moest doen kennen en toelichten de staats-, kerkelijke en gemeentelijke inrichtingen, de betrekkingen van den graaf, van den adel, van de leenmannen, de verdeeling van den grond, de steden en hare inrichtingen, den toestand van den bodem en zijne bewoners; de zeden, wetten en rechtsbedeeling.

Aan deze juiste eischen voldoet voor Gelderland het Charterboek van Bondam niet meer.

Sedert zijn overlijden, in het jaar 1800, is veel aan het licht gekomen, wat verborgen was.

Bij besluit van den Minister van Binnenlandsche Zaken van den 4^{den} Augustus 1829 werden de archieven voor de geschiedonderzoekers opengesteld.

Die van onderscheidene provinciën werden geordend en geïnventariseerd.

In Gelderland werd betrekkelijk veel gedaan.

Om eenheid te verkrijgen, gaf de Gouverneur Baron Schimmelpenninck van der Oye, bij circulaire van den 10^{den} November 1847, regelen voor het beschrijven der oude archieven.

Om dit te bevorderen werd door U, Mijne Heeren, op de provinciale begrooting voor het jaar 1851 een post voor reiskosten van den provincialen archivaris gebracht en eene andere voor de hulp aan hem toe te voegen bij het beschrijven en in orde brengen der gemeentelijke en andere archieven, die voor de geschiedenis van belang zijn.

De inventarissen der archieven van Arnhem, Doesburg, Doetinchem, Hattum, Nijmegen en Wageningen zijn daarvan het gevolg geweest. Zij zijn op kosten der gemeenten gedrukt, behalve die van Wage-

ningen. Over dat archief is een verslag te vinden in de Bijdragen van Nijhoff, Nieuwe reeks, iv, bl. 356.

Het Provinciaal archief heeft aanwinsten gedaan door het aankopen van boeken, handschriften en kaarten uit de gelden voor het eerst op de begrooting van het jaar 1856 uitgetrokken.

Dat archief, goed geordend doch slecht geborgen, werd vermeerderd met dat van het graafschap Kuilenburg, krachtens besluit des Konings van den 12^{den} Mei 1335; met dat van het klooster Bethlehem bij Doetinchem, 't welk volgens besluit van den Raad van Zutfen van den 2^{den} Juli 1849 uit die stad er in is overgebracht; met dat van de voormalige Ridderschap, ingevolge besluit Uwer Gedeputeerden van den 11^{den} October 1859 en met dat der Kommanderie van s. Jan te Arnhem, door het bestuur der Domeinen afgestaan.

Van het archief van het voormalig Hof van Gelderland werden, volgens besluit Uwer Gedeputeerden van 9 December 1851, registers opgemaakt en voor rekening der provincie gedrukt.

De stad Zutfen gaf uit het Tijdrekenkundig Register van de oorkonden in haar archief.

Mr. De Meester regelde het archief van Harderwijk en deelde daaruit bijzonderheden mede in de Kronijk van het historiesch Genootschap te Utrecht, ix, bl. 318 en x, bl. 355.

Mr. Van Pabst van Bingerden vervaardigde een Inventaris van het

oud archief van het Oud-Burger-Gasthuis te Nijmegen, voor rekening van het gesticht gedrukt.

Bijzondere personen bleven niet achter.

De familie van Rhemen deed haar archief, op den Gelderschen toren bij Spankeren bewaard, beschrijven door Schröter, die er verslag van gaf in de aangehaalde Bijdragen, vi, bl. 257; de Baron van Pallandt van Keppel gaf openbaarheid aan het zijne op den huize Keppel, door den adjunct-provincialen archivaris P. Nijhoff, die het geschiedkundig merkwaardige er van mededeelde in de aangehaalde Bijdragen, ix, bl. 65; de familie Van der Capellen aan het hare op de havezate Den Dam, onder Gorssel, behandeld in dezelfde Bijdragen, Nieuwe reeks, ii, bl. 112.

In het belang van de administratie der bezittingen van den Vorst van Hohenzollern-Sigmaringen, werd het oude Bergsche archief te 's Heerenberg geïnventariseerd. Het verslag, dat daarover in de genoemde Bijdragen, v, bl. 1, gegeven is, toont aan, dat er belangrijke stukken, geheel van geschiedkundigen aard aanwezig moeten zijn, doch het is voor den onderzoeker gesloten. Op mijn schriftelijk verzoek om inzage te mogen hebben van de oorkonden, die loopen tot het einde der xiii^{de} eeuw, is door de Hofkamer beschikt op eene wijze, die van te veel wantrouwen getuigt, dan dat ik de gestelde voorwaarden mocht aannemen.

Ook buiten de grenzen der tegenwoordige provincie, in het vroegere kwartier van Roermonde, werden oude archieven geordend.

Volgens het zoogenaamde barrière-tractaat van den 15^{den} November 1715, wordt het archief van dat kwartier te Roermond bewaard. De inventaris er van en die van dat der gemeente zijn opgemaakt door den archivaris Sivré en door Burgemeester en Wethouders uitgegeven.

Fr. Nettesheim ordende het archief van de plaats zijner woning Gelre en het graaflijk Hoensbroecksche op het slot Haag.

De secretaris van Venlo, Gallot, regelde dat van die stad.

Bij den Hoogen Raad van Adel te 's Gravenhage bevindt zich de wetenschappelijke nalatenschap van Van Spaen, in der tijd door den Staat van zijne erven aangekocht. Zij bevat onschatbare stukken en aantekeningen, vooral voor de oude geschiedenis van Gelre en Zutfen, doch de toegang stond niemand vrij. Den Minister van Justitie, Mr. Van Lilaar, komt de lof toe, de deuren van dat archief geopend te hebben.

Buitenlandsche, vooral Duitsche geleerden, leverden Oorkondenboeken, die veel omtrent het oude Gelre bevatten.

Bij zooveel nieuwe bouwstoffen voorzien van wegwijzers, waar die te

vinden zijn, scheen mij de tijd gekomen om voor Gelderland te doen, wat voor Holland en Zeeland geschiedt.

Ik behoor rekenschap te geven, hoe ik de taak heb opgevat.

Mijn onderwerp mocht ik niet beperken binnen de grenzen der tegenwoordige provincie Gelderland. Ik moest er in opnemen, wat er vroeger toe behoord heeft: het kwartier van Roermonde, waarin de bakermat der Graven van Gelre ligt; Wassenberg, Goch, Mook, de Duffel, Emmerik, Elten. Eene juiste afbakening is evenwel niet altijd mogelijk.

Den naam Gelderland, die mij trouwens het eerste is voorgekomen in het gedicht waarmede mijne verzameling eindigt, konde ik niet bezigen. De graafschappen Gelre en Zutphen waren in hun oorsprong gescheiden.

Onder oorkonden versta ik niet alleen in engeren zin schriftliche Aufsätze über rechtliche Gegenstände oder Gegenstände von rechtlicher Beziehung, zoo als Schönemann, System der Diplomatik, 1, S. 2, de beteekenis van het woord omschrijft, maar in een ruimeren zin, zoo als tegenwoordig meermalen geschiedt. Eine gewisse Berechtigung findet dieser heutige Gebrauch in dem der älteren deutschen Sprachdenkmäler, denn urkundo (-i), ursprünglich gleichbedeutend mit testis und testimonium, wird ohne Rücksicht auf das was be-

kundet wird und sowol von lebenden Zeugen als von Zeugnis in Worten oder auch in symbolische Handlungen gesagt. Sickel, Die Urkunden der Karolinger, S. 1.

Ik heb daarom in mijn arbeid ook opgenomen de getuigenissen van Annalen, Kronieken, Levensbeschrijvingen en Gedichten, voor zoo ver zij geacht kunnen worden van tijdgenooten afkomstig te zijn, van Opschriften, van Dood- en Memorie-boeken.

Allen te samen vormen een geheel, waarvan het eene deel het andere moet ophelderen.

Ik zoude dus ook uit vele Romeinsche, Grieksche en eenige andere schrijvers verschillende plaatsen moeten opnemen over de oudste geschiedenis van de streken, waarover mijn werk zich uitstrekt: over de oude stammen, die er gewoond hebben, over de invallen en de heerschappij der Romeinen, over de Franken, over de Saksen; doch zeer veel daarvan ligt voor mij te veel in nevelen, dan dat ik er mij aan gewaagd heb er iets van mede te deelen.

Ik begin met de oudst bekende oorkonde. Bondam's laatste is van 13 April 1286, en daaraan sluiten zich de oorkonden die Nijhoff voegde bij zijne Gedenkwaardigheden uit de Geschiedenis van Gelderland. Ik ben iets verder gegaan en eindig bij een merkwaardig feit, dat tot rustpunt kan dienen: den slag van Woeringen, die den 5den Juni 1288 voorviel.

Van gedrukte stukken volg ik die uitgave, welke mij de beste voorkwam en wel onveranderd, behalve, wanneer er kennelijk drukfouten in geslopen zijn.

Mijn werk is niet van palaeographischen, wel van geschiedkundigen aard. Het moet voor hem, die het raadpleegt, gemakkelijk te lezen zijn. Het bevat dus geene verkortingen. De hoofdletters en leestekens zijn geplaatst, zoo als thans gebruikelijk is. De letters u en uu heb ik, waar zij volgens onze schrijfwijze v en w moeten zijn, daarin veranderd. In het algemeen volg ik de regels door Böhmer gesteld in Friedemanns Zeitschrift für die Archive Deutschlands, II, S. 131.

In de opschriften ben ik wat uitvoerig geweest. Het is gemakkelijk, dat een beknopt overzicht den inhoud aangeve. Latijnsche woorden, waarvoor onze taal geene van gelijke beteekenis bezit, heb ik onvertaald gelaten.

De bron, waaruit ik putte, is aan het einde der stukken vermeld.

De oorkonden zijn alleen dan bij uittreksel opgenomen, wanneer hare waarde voor mijn doel slechts gelegen is in een naam of eene dagteekening.

Het geven van eenige ophelderingen bij vele stukken kwam mij wenschelijk voor om hunne plaats aan te wijzen, hun verband met andere aan te toonen en hem, die mijn werk mocht raadplegen, tot leidraad te kunnen dienen bij verder onderzoek. De aantekeningen

van Bondam zijn dikwijls te veel gerekt, die van Nijhoff zou men meermalen wat uitvoeriger wenschen. Ik heb getracht een middenweg in te slaan.

Registers van personen- en plaatsnamen, opgaven der merkwaardigste zaken zullen het gebruik van het boek gemakkelijk maken.

Vier merkwaardige oorkonden zijn gefacsimileerd. Vele zegels, vooral van steden, verdienen wel afgebeeld te worden, doch dit zoude de kosten van het boek te veel vermeerderd hebben.

Ik heb naar eene betrekkelijke volledigheid gestreefd, doch haar niet kunnen bereiken; overtuigd toch ben ik dat nog veel verborgen is gebleven. Opgave daarvan te ontvangen zal mij zeer aangenaam zijn.

Veel hulp en bijstand heb ik bij mijn arbeid mogen ondervinden.

Onderscheidene oorkonden en inlichtingen heb ik ontvangen van binnen- en buitenlandsche geleerden, die ter plaatse, waar het behoorde, met erkentelijkheid zijn vermeld. Hunne namen hier te herhalen is onnoodig.

Een echter mag ik niet verzwijgen: dien van mijn ouden vriend, den rijksarchivaris Mr. Van den Bergh, wiens voorlichting ik zoo herhaalde malen en nooit te vergeefs heb ingeroepen, die steeds een belang in mijn werk stelt, als of het zijn eigen was.

Gij, Mijne Heeren, hebt mij bij Uw besluit van den 7den November 1867, no. 19, toegestaan het Oorkondenboek aan U te mogen opdragen.

Ontvangt het thans als een bewijs van hulde voor hetgeen door U voor de oude geschiedenis van Gelderland is gedaan, als dank voor de welwillendheid en vriendschap, die ik steeds van U mocht onder vinden, toen ik lid was Uwer vergadering of deze als griffier diende, — als een bewijs van gehechtheid aan het schoone gewest, waaraan ik door zoo vele banden gehecht en verbonden ben, gehecht en verbonden zal blijven.

Het ga zijnen ingezetenen en vertegenwoordigers steeds wel!

L. A. J. W. SLOET.